

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea de față se adresează în primul rând studenților de la facultățile cu profil filologic care au în programă un curs de pragmatică lingvistică dar și celor interesați de eficiența procesului de comunicare. Această carte are caracterul unui curs universitar introductiv și urmărește să ofere o imagine de ansamblu asupra modului complex în care funcționează comunicarea dintre oameni prin intermediul unui limbaj articulat specific ființelor umane. Activitatea participanților la comunicare se materializează prin acte verbale concrete cu o importantă componentă pragmatică. Construirea semnificației în cadrul dialogal este dinamică și depinde de situația concretă de utilizare, de intențiile de comunicare ale participanților, identitatea lor și a relațiilor dintre ei dar și de formularea adecvată a mesajului verbal respectiv de decodarea lui corectă de către interlocutor. Există o interrelaționare evidentă între semnificația lingvistică și semnificația socială a unui enunț, aceasta din urmă fiind încărcată de valori culturale.

În scopul de a explica funcționarea și construirea procesului interacțional, lucrarea de față abordează principalele mecanisme prezente la nivelul dialogului care conlucrează într-un mod specific și modelează activitatea de comunicare lingvistică a participanților la dialog. Sunt prezentate concepte și teorii fundamentale din domeniul pragmaticii care pun în evidență baza funcționării oricărui univers discursiv; astfel de teorii sunt teoria actelor verbale, conceptul de interacțiune verbală, presupoziii și implicaturi. De asemenea, cartea oferă și o descriere detaliată a celor două principii de bază după care funcționează interacțiunea verbală: principiul cooperării și principiul politetii verbale.

Conștientizarea mecanismelor (reguli, constrângeri, condiții) după care se derulează schimbul conversațional și înțelegerea principiilor constitutive care contribuie la configurarea contextului dialogal pot ajuta la realizarea unor intervenții comunicative adecvate și prin aceasta la o comunicare dialogică mai bună.

În speranța de a fi de un real folos celor care o vor consulta, cartea se vrea a fi un suport teoretic pentru cei interesați de un schimb dialogal optim.

AUTOAREA

Capitolul 1

COMUNICAREA PRIN LIMBĂ. PROCESUL COMUNICĂRII

Comunicarea este procesul complex prin care are loc un transfer de informații între cel puțin doi participanți: unul dintre ei emite un semnal către destinatar; semnalul, odată receptat, și pe baza unor mecanisme asociative specifice, poate declanșa în comportamentul celui care l-a primit un anumit tip de răspuns. Această activitate, care impune prezența obligatorie a cel puțin unui emițător și a unui receptor cu un roluri caracteristice (de a emite un stimul respectiv de a răspunde la stimulul primit) se prezintă sub o multitudine de ipostaze, astfel încât termenul de comunicare este utilizat într-o accepțiune particulară, specifică unui anumit sector de cercetare (biologie, cibernetică, telecomunicații, sociologie, lingvistică). În acest sens, putem vorbi de comunicarea între „organisme” fără viață, comunicarea între celule vii, comunicarea animală, comunicarea umană.

Dintre toate procesele de comunicare existente într-o societate, *comunicarea umană* deține o poziție privilegiată și se impune prin caracterul ei plurivalent și unitar.

Acest tip de comunicare are în primul rând un caracter dialogic, în sensul că se bazează în mod imperios pe prezența unui emițător uman, care produce mesaje și le adresează unui destinatar

– a cărei existență poate fi reală, ipotetică sau chiar imaginară, deci fără corespondent în realitatea imediată (cazul monologului autoadresat). Angajarea emițătorului în dialog cu un interlocutor are loc prin intermediul unor entități specifice, care se întrepătrund și conlucrează la transmiterea informației în cadrul actului comunicativ: elemente non-verbale, elemente para-verbale și limba.

Elementele non-verbale (gesturi, mimică, felul în care privim, zâmbetul, poziția pe care o adaptăm) exclud orice formă de realizare verbală a mesajului și de aceea nu pot fi percepute la nivel auditiv. Receptarea lor se realizează prin intermediul canalului vizual sau tactil. Aceste elemente se află în strânsă legătură cu conținutul informațional al enunțului vehiculat: pot funcționa ca formă de întărire a mesajului codificat lingvistic (a spune „La revedere!” și a flutura mâna; a spune „Ieși afară!” și a arăta cu degetul înspre ușă), pot aduce precizări suplimentare referitoare la acțiunea indicată verbal (a afirma „Citește acolo!” și a arăta înspre ziar).

Elementele para-verbale (intonația, înălțimea și intensitatea tonului, inflexiunile vocii, ritmul vorbirii, oftatul, dresul vocii, tusea) reprezintă acele unități fonice, produse de emițător prin intermediul aparatului fonator și receptate auditiv de către destinatar dar lipsite de componentă semnificantă; din cauza absenței conținutului semantic, acestea nu pot fi considerate semne lingvistice. Este vorba de producerea unor semnale vocale care însoțesc o secvență lingvistică și care oferă lămuriri suplimentare despre anumite stări fizice sau psihice ale vorbitorului, atitudinea sa față de mesaj sau față de locutor, stările sale emoționale.

Alături de elementele non-verbale și para-verbale, care ghidează decodarea formelor verbale purtătoare de informație (cuvinte, propoziții, fraze etc.), la procesul comunicării umane participă și limba, privită ca un sistem complex de semne lingvistice.

Deși doar 10% din informații sunt transmise prin limbă, aceasta reprezintă un element esențial și definitoriu pentru procesul comunicării lingvistice, propriu grupului uman, care îi conferă superioritate asupra tuturor celorlalte forme de comunicare: prin limbă, individul uman leagă relații cu cei din jur, transmite informații, își exprimă intențiile, ideile, valorile, atitudinea față de ceilalți și reprezentările despre lume.

Limba, componenta strict verbală a comunicării umane, este alcătuită dintr-un ansamblu relativ stabil și comun de unități lingvistice (cuvinte, grupuri de cuvinte, propoziții, fraze, texte), care, pe baza unor reguli stricte, intră în relație unele cu altele rezultând constructe lingvistice noi cu grad diferit de întindere și de complexitate.

Unitatea de bază a limbii este *semnul lingvistic*, așa cum l-a definit lingvistul genevez Saussure la începutul secolului al XIX-lea în celebrul Curs de lingvistică generală. Potrivit acestei viziuni, semnul lingvistic este o unitate cu caracter binar compusă dintr-o formă perceptibilă la nivel sonor sau vizual și un conținut noțional (semnificație, concept). Aceste două componente se află în strânsă legătură unul cu altul iar asocierea dintre ele este arbitrară, în sensul că nu putem găsi o justificare logică între forma semnului lingvistic și înțelesul lui. Caracterul arbitrar al semnului lingvistic este demonstrat de faptul că același concept este redat în limbi